

INBO Nieuwsbrief juli 2020

[Bekijk deze email in je browser](#)

Nieuwsbrief

Havenlaan 88 bus 73 - 1000 Brussel

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

NIEUWSBRIEF@INBO.BE / WWW.INBO.BE

Dertig jaar dagvlindermonitoring in Vlaanderen (NB 07-20)

Je hoort mensen wel eens zeggen dat ze vroeger veel meer vlinders op hun vlinderstruik zagen dan nu, maar is dat ook zo? Door dagvlinders te monitoren kunnen we op dit soort vragen een sluitend antwoord geven. Dagvlindermonitoring bestaat erin dat je op een vast traject en bij goede weersomstandigheden wekelijks het aantal individuen telt van elke soort dagvlinder die je op je wandeling tegenkomt. Door op deze gestandaardiseerde manier vlinders te tellen, krijgen we een goed beeld van de veranderingen in het aantal dagvlinders doorheen de tijd.

In Vlaanderen doen we sinds 1991 aan dagvlindermonitoring. Het aantal vlinderroutes is hier altijd vrij bescheiden gebleven en haalde nooit de aantallen van Groot-Brittannië of Nederland, waar jaarlijks meer dan 1000 vlinderroutes worden gewandeld. Dankzij nieuwe statistische technieken kunnen we nu ook in Vlaanderen trends berekenen, zij het alleen voor de meer algemene soorten. In totaal werden in Vlaanderen 105 vlinderroutes gewandeld, maar slechts enkele routes bestrijken de hele periode 1991-2019.

In totaal werden 46 soorten dagvlinders waargenomen, met bruin zandoogje, oranje zandoogje, klein koolwitje, klein geaderd witje en zwartsprietdikkopje als meest talrijke soorten. Uit de analyses blijkt dat:

- zes soorten beduidend toenemen (atalanta, bont zandoogje, citroenvlinder, gehakkelde aurelia, boomblauwtje en oranjetipje)
- vijf soorten beduidend afnemen: bruin zandoogje, groot dikkopje, kleine vos, oranje zandoogje en zwartsprietdikkopje
- bossoorten vooruit gaan met gemiddeld 19%, vermoedelijk omwille van een warmer microklimaat in en het ouder worden van de Vlaamse bossen
- graslandsoorten achteruit gaan met gemiddeld 12%, mogelijk onrechtstreeks te wijten aan de verrijking door stikstofdepositie en nectarverarming

Een uitbreiding van het aantal vlinderroutes in Vlaanderen zou meer dan welkom zijn om zo ook over Rode-Lijstsoorten een uitspraak te kunnen doen. Hierdoor zouden we beter in staat zijn om de vinger aan de pols te houden van de dagvlinders in Vlaanderen.

[Dirk Maes](#), Frederic Piesschaert & Filiep T'jollyn

Meer lezen?

- Maes D, Piesschaert F, T'jollyn F & Van Dyck H (2020) Dagvlindermonitoring in Vlaanderen. Wat leren we van 29 jaren vlinders tellen? *Natuurfocus* 19 (2): 52-63.
- [Maes D, Piesschaert F, T'jollyn F & Van Dyck H \(2020\) Dagvlindermonitoring in Vlaanderen. 1991-2019. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 \(25\). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel](#)

Onderzoek 'Programmatische Aanpak Stikstof' van het INBO gebundeld (NB 07-20)

Te veel stikstof legt een belangrijke hypotheek op het duurzaam voortbestaan van natuur en bos in Vlaanderen. Om hieraan te verhelpen, zette de Vlaamse overheid een programmatische aanpak stikstof (PAS) op. Het INBO ondersteunde daarbij het beleid via [gericht wetenschappelijk advies, onderzoek en monitoring om het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen \(IHD\) en de bijhorende PAS te faciliteren](#).

Een overzicht van de verschillende outputs die door het INBO in het kader van de PAS werden gerealiseerd, is nu terug te vinden in een rapport. Het document vat in hoofdlijnen de belangrijkste resultaten samen, en geeft een uitgebreide lijst van de kennisdeling (artikels, rapporten, lezingen, websites, gegevens ...).

Het INBO voerde dit onderzoek uit in opdracht van de minister bevoegd voor het omgevingsbeleid, mede financieel mogelijk gemaakt dankzij de eigen vermogens van Natuur en Bos (Natuurinvest) en het INBO. Het INBO investeerde zelf ook een substantieel aantal mensen (gemiddeld 35 voltijds-equivalenten per jaar) aan dit totaalprogramma.

Maurice Hoffmann & [Gerald Louette](#)

Meer lezen? [Hoffmann M. & Louette G. \(red.\) \(2020\). Programmatische Aanpak Stikstof – Platform Passende Beoordeling: Onderzoek, Monitoring, Methodologie-ontwikkeling en Data-ontsluiting door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek \(PAS-PPB periode 2015-2019\). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.](#)

Advies over bosplantsoen in een veranderend klimaat (NB 07-20)

De klimaatverandering en de verspreiding van nieuwe boomziektes roepen bij bosbeheerders heel wat vragen op over de in te zetten soorten en herkomsten bij bosaanplant. Het INBO formuleerde hierover een advies. We besluiten dat de wetenschappelijke literatuur niet toelaat om een eenduidig standpunt in te nemen over de introductie van niet-lokale herkomsten en uitheemse soorten, als antwoord op deze uitdagingen.

Er zijn heel wat onzekerheden over het te verwachten toekomstige lokale klimaat, het aanpassingsvermogen van lokale soorten en herkomsten, en de directe en indirecte effecten van introducties op bosesystemen. Vertrekkend vanuit het voorzorgsprincipe bevelen we daarom een eerder conservatieve en voorzichtige aanpak aan. Daarbij wordt in eerste instantie gebruik gemaakt van inheemse soorten en van de actueel beschikbare lijst van aanbevolen herkomsten.

Om in deze legislatuur de beloofde 4000 ha extra bos in Vlaanderen te realiseren zal heel wat bosplantsoen nodig zijn. Hiervoor moeten er adequate zaadbronnen zijn. Bosplantsoen wordt immers grotendeels uit zaad opgekweekt. Het is een INBO-taak om de kwaliteit van deze zaadbronnen te bewaken, zodat een hoge genetische diversiteit gewaarborgd is in onze toekomstige bossen. Hoge genetische diversiteit geeft meer kansen op vitale populaties in een wijzigend klimaat. Om tegemoet te komen aan de nood aan geschikte zaadbronnen [liet het INBO recent een reeks nieuwe officieel erkennen](#). Daarnaast werd onze lijst met aanbevolen herkomsten verder uitgebreid met officiële zaadbronnen uit Nederland en Noord-Frankrijk.

Het werk is hiermee nog niet rond. Ook in de toekomst zoeken we voort naar geschikte zaadbronnen om de lijst van aanbevolen herkomsten uit te breiden.

[Kristine Vander Mijnsbrugge](#), Luc De Keersmaeker, Kris Vandekerkhove, An Vanden Broeck

[>> Lees het advies](#)

[>> Vernieuwde lijst aanbevolen herkomsten](#)

[>> Vlaamse register van bosbouwkundig uitgangsmateriaal](#)

Muskusratten als tussengastheer voor vossenlintworm in Vlaanderen? (NB 07-20)

Sinds 1994 voert het INBO in opdracht van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) dissecties uit op gevangen muskusratten om hun ecologie te doorgronden. Bij deze dissecties vielen de grote hoeveelheden parasieten in de buikholte van onderzochte dieren op.

Kattenlintworm was veruit de meest voorkomende parasiet. In 2008 werd de eerste muskusrat besmet met vossenlintworm gevonden, bij de gewestgrens in Lessines. Vossenlintworm is een parasiet die uitzonderlijk mensen kan infecteren.

Vanaf 2009 werden daarom alle muskusratten die door VMM-bestrijders in Vlaanderen of nabij de gewestgrens in Wallonië of Frankrijk werden gevangen, ingezameld en onderzocht. Van de 9.425 tussen 2008 en 2017 uit Vlaanderen afkomstige muskusratten waren er 82 (0,87%) met vossenlintworm geïnfecteerd. De geïnfecteerde dieren waren allemaal afkomstig uit de nabije omgeving van de gewestgrens. In de rest van Vlaanderen vonden we geen geïnfecteerde muskusratten.

De muskusrat speelt in Vlaanderen dus geen belangrijke rol als tussengastheer voor vossenlintworm. Het laag houden van de muskusrattenpopulatie speelde hierin mogelijk een belangrijke rol.

Ook al komt vossenlintworm niet frequent voor in Vlaanderen, toch raden we iedereen die vaak in het buitengebied actief is aan om er een goede basishygiëne op na te houden en honden regelmatig te ontwormen.

Meer lezen? [Het voorkomen van de Vossenlintworm \(*Echinococcus multilocularis*\) in de Muskusrat \(*Ondatra zibethicus*\) in Vlaanderen. Screening op de aanwezigheid van cysten in muskusratten gevangen door VMM in kader van bestrijding.](#)

[Emma Cartuyvels](#), Kristof Baert, Koen Van Den Berge

Survey INVASIVESNET bij organisaties en netwerken invasieve soorten (NB 07-20)

INVASIVESNET is een internationale associatie voor open kennis en data rond invasieve exoten. De associatie wil het wereldwijde netwerk van actoren die rond invasieve soorten werken, ondersteunen en meer informatie-uitwisseling tussen wetenschappers, de praktijkgemeenschap en het publiek tot stand brengen. Het INBO is een actief lid van deze organisatie en wil hiermee de brug slaan naar de praktijkgemeenschap exotenbeheer in Vlaanderen.

Nu de organisatie statuten en een werking heeft, wil het communicatieteam van INVASIVESNET een beter zicht krijgen op de actuele samenwerkingsverbanden om daarbij hiaten in het netwerk bloot te leggen. Ze lanceerde daarom [een online bevraging gericht op alle organisaties die van ver of dichtbij met de problematiek van invasieve exoten te maken krijgen](#).

Het doel van de survey is informatie te verzamelen over organisaties die werkzaam zijn op het gebied van invasieve soorten. Ze wil het netwerk van samenwerkingsverbanden in kaart brengen ter ondersteuning van de wereldwijde inspanningen op het gebied van het beheer van invasieve soorten. Hiermee kunnen hotspots en coldspots in het wereldwijde netwerk blootgelegd worden, wat ook de activiteiten van en de ondersteuning geboden door INVASIVESNET de komende jaren kan sturen. De onderzoekers die de enquête uitvoeren en verwerken, zijn eveneens aangesloten bij de International Association for Open Knowledge on Invasive Alien Species (INVASIVESNET).

[Tim Adriaens](#)

>> Over INVASIVESNET:

[>> Naar de bevraging](#)

In de bres voor de ernstig bedreigde knoflookpad (NB 07-20)

De Europees beschermde knoflookpad leeft in voedselrijk stilstaand water in combinatie met een open, schrale landhabitat met losse bodem. Verlies van haar specifieke leefgebied en druk door invasieve vissen herleidden de knoflookpad in ons land tot slechts twee kleine, kwetsbare populaties. Het behoud van de soort vereiste dan ook actie in de vorm van een soortbeschermingsprogramma.

Als onderdeel van de uitvoering van dit soortbeschermingsprogramma kweekt het INBO vanaf dit jaar, in opdracht van Natuur en Bos, ingezamelde eiskoeken op tot grote larven. Dat gebeurt in de kwekerij van het INBO in Linkebeek. Zo geven we de overleving van de knoflookpad in dit kritieke levensstadium een aanzienlijke boost. Een deel van de bijna volgroeide dikkoppen plaatsen we nadien bij in de twee bestaande populaties zodat deze sterker worden. De overige exemplaren worden elders uitgezet. Door ze te (her)introduceren op geschikte, specifiek uitgezochte locaties, vergroten we de totale populatie en vermindert de kans op uitsterven in Vlaanderen.

Met een totaal van ruim 11.000 opgekweekte larven namen we in 2020 alvast een vliegende start. Volgehouden inzet in de kwekerij en op het terrein moet de komende jaren verzekeren dat we de soort in Vlaanderen duurzaam in stand houden.

[Jeroen Speybroeck](#), Johan Auwerx, Loïc van Doorn

Advies in de kijker: Advies over de impact van bever op andere IHD-doelsoorten (NB 07-20)

De bever verspreidt zich langzaam verder in Vlaanderen. Daardoor nemen ook de vragen toe over de interactie met andere soorten. Overstroming door het afdammen van een waterloop kan nefast zijn voor kwetsbare vegetaties. Dat was al bekend. Maar wat is de impact op andere diersoorten? In dit advies ging het INBO na wat de wetenschappelijke literatuur daarover zegt.

In het algemeen tonen studies een overwegend positieve invloed op de biodiversiteit aan van de aanwezigheid van bevers. Bevers maken het landschap heterogener en creëren zo leefgebied voor heel wat soorten. Dat is vooral zo waar er voldoende ruimte is om dit op grote schaal te doen. Waar dat niet het geval is, vervallen veel van deze positieve effecten. We bekeken daarnaast ook specifiek de impact op beekprik en rivierdonderpad. Beide vissoorten worden in Vlaanderen vooral bedreigd door ongunstige waterkwaliteit, versnippering en een tekort aan kwaliteitsvol leefgebied. Bever kan leefgebied creëren, maar ook verder versnipperen. In grote, dynamische systemen zal de impact eerder positief zijn. In een Vlaamse, vaak kleinschaliger context, kan lokaal wel een probleem ontstaan, al blijft dit ondergeschikt aan de andere bedreigingen. Een eventuele lokale aanpak van bever, en dan in hoofdzaak de impact op vismigratie, kan daarom nooit losstaan van de grootschalige inspanningen die nodig zijn voor het behoud van beide vissoorten.

[Frank Huysentruyt](#)

[>> Lees het integrale advies](#)

Klonenmengsel van Europese zwarte populier, een plant van hier (NB 07-20)

De Europese zwarte populier is ongetwijfeld de meest zeldzame inheemse boomsoort in Vlaanderen. De soort kwam vroeger veel voor op de oevers van grote rivieren. In de loop van de 18e en 19e eeuw werden de rivieren rechtgetrokken, verdwenen natuurlijke oevers en werden de inheemse populieren vervangen door cultuurpopulieren voor houtproductie.

De Europese zwarte populieren die nu nog in België voorkomen, vertegenwoordigen slechts een handvol genetisch verschillende exemplaren. Deze laatste relictten worden bewaard in de levende collectie van het INBO.

Uit deze collectie selecteerden we 15 genetisch verschillende klonen als uitgangsmateriaal voor de productie van bosbouwkundig teeltmateriaal zonder kwekersrechten onder de categorie 'gekeurd'. Het klonenmengsel bevat mannelijke en vrouwelijke exemplaren afkomstig uit de valleien van de Maas, Dender, IJzer, Dijle en Schelde. Plantsoen van dit klonenmengsel is binnenkort beschikbaar onder de naam 'Belgica 01' bij enkele Vlaamse kwekers van bosplantsoen.

Door het aanbieden van dit plantsoen onder het label 'Plant van hier' wordt het genetisch materiaal van deze relictten verder beschermd. Het is geschikt voor kleinschalige landschaps- en natuurontwikkelingsprojecten. De aanplant zal bijdragen tot het behoud van het genetisch materiaal en de overleving van de soort in Vlaanderen.

Voor grootschalige herstel- en herintroductieprojecten van soortenrijke oobossen met zwarte populier, raden we aan om naast plantsoen van dit klonenmengsel de genetische variatie nog verder uit te breiden met klonenmengsels van Nederlandse en/of Franse autochtone herkomsten. Dit kan met de autochtone Nederlandse herkomst 'Roggebotzand' of de Franse herkomsten 'Seine' en 'Rijn'.

[An Vanden Broeck](#)

Verschilt het trekgedrag van bruine kiekendieven uit de Lage Landen van deze uit Scandinavië? (NB 07-20)

De bruine kiekendief is een wijdverbreide broedvogel in Europa die grotendeels ten zuiden van de Sahel overwintert. In de lage landen werden in 2012 in Oost-Groningen (Nederland) en in 2013 in het Noordoost-Vlaamse Krekengebied (België) kiekendieven gezenderd door respectievelijk het Grauwe Kiekendief Centrum Akkervogels [KA](#) en het INBO (via [LifeWatch](#)). In een internationale samenwerking vergeleken we het trekgedrag van de Vlaams-Nederlandse broedvogels met dat van kiekendieven uit Zweden - hun trek werd immers al beschreven door de Universiteit van Lund.

De studie bracht een aantal onverwachte verschillen in trekpatronen aan het licht:

- Er was opvallend weinig overlap in de trekbanen van bruine kiekendieven uit de Lage Landen en Zweden. Ze lijken daarmee minder onderhevig aan veranderlijke winden dan eerder gedacht.
- Vlaamse en Nederlandse kiekendieven vertrokken vroeger en op meer variabele datum in het voorjaar, maar ze maakten lange stops in Noord-Afrika, waar ze werden bijgehaald door de Zweedse vogels. Mogelijk zijn deze trekstrategieën gelinkt aan habitatgebruik in West-Afrika, waarbij de migratie vroeger start wanneer het voedselaanbod schaarser en minder voorspelbaar wordt in de overwinteringsgebieden.

De gevonden gedragsverschillen benadrukken het belang van internationale samenwerking in migratie-onderzoek. Om dit te faciliteren werden de Nederlandse en Belgische datasets gepubliceerd als open data en beschreven in een data-paper.

[Tanja Milotić](#), Raymond Klaassen, Wouter Vansteelant, Anny Anselin

Indicator in de kijker: piekmoment stuifmeelproductie bij berk en grassen (NB 07-20)

Deze indicator toont de evolutie van het piekmoment van de stuifmeelproductie van de berk en diverse grassoorten. Sinds 1974 meet het Belgisch aerobiologisch surveillancenetwerk (AirAllergy) in Elsene de concentratie stuifmeel van berk en diverse grassen in de lucht.

De datum waarop de stuifmeelconcentratie de hoogste waarde bereikt (= piekmoment), kan tussen jaren sterk schommelen. Maar de trend vertoont een significante vervroeging over de jaren heen. Tot 1985 situeerde bijvoorbeeld de piek voor berk zich rond 21 april, sinds 1995 is dat meer dan een week vroeger en in 2019 was de piek op 31 maart. Eenzelfde vervroeging zien we ook bij grassen. Daarbij werd ook een stijging van de dagelijkse pollenconcentraties van diverse bomen en grassen vastgesteld.

De vervroeging van het piekmoment en de stijging in pollenconcentraties komen overeen met de trend op andere locaties in het noordelijk halfrond.

[Lieve Vriens](#)

[>> Naar de indicator](#)

Vegetaties van Regionaal Belang op de kaart gezet (NB 07-20)

Op vraag van Natuur en Bos heeft het INBO een kaart gemaakt met 'Vegetaties van Regionaal Belang', kortweg VRB's. Dat zijn vegetaties die niet behoren tot de Europees beschermde habitattypes, maar in een Vlaamse context wel waardevol zijn op zich of als leefgebied voor soorten. Ze zitten juridisch verankerd in het Instandhoudingsbesluit van de Vlaamse Regering en worden in de [bijlage](#) bij het besluit gedefinieerd aan de hand van welbepaalde karteringseenheden uit de [Biologische Waarderingskaart \(BWK\) en Natura 2000-Habitatkaart](#). Het gaat om specifieke grasland-, ruigte- en zeggenvetaties: allemaal 'open' vegetaties dus. Het besluit vermeldt immers expliciet dat het realiseren van de Europees te beschermen boshabitattypes ('gesloten' vegetaties) niet mag leiden tot een betekenisvolle verslechtering of achteruitgang van de VRB's ([art. 8](#)). In uitvoering van de Europese Habitatrichtlijn stelde de Vlaamse Regering [instandhoudingsdoelstellingen](#) op voor alle Europees beschermde habitattypes. Die beogen voor alle boshabitattypes een uitbreiding van de oppervlakte. Die uitbreiding mag dus niet ten koste gaan van de VRB's.

Met deze kaart wil Natuur en Bos helpen het Instandhoudingsbesluit te realiseren, met name bij de keuze van de [natuurstreefbeelden](#). Ook bij het opstellen van [natuurbeheerplannen](#) of van projectsubsidies natuur moet hiermee rekening gehouden worden. Voor elke opsteller van een natuurbeheerplan is het nu duidelijk op welke percelen of delen van percelen art. 8 van het Instandhoudingsbesluit van toepassing is.

De kaart neemt de percelen met aanwezigheid van de betreffende eenheden over uit de BWK-Habitatkaart. Percelen die nu al meer dan 90% verbost zijn, worden uitgesloten. Voor de overige percelen wordt het verboste aandeel indicatief vermeld.

Carine Wils, Steven De Saeger, [Dries Adriaens](#)

Meer weten? De digitale kaart is publiek te raadplegen via Geopunt: [Vegetaties van regionaal belang - Toestand 2018, Vlaanderen](#).

Alle info over grofwildbeheer op één site (NB 07-20)

Wettelijk gezien zijn ree, everzwijn, edelhert en damhert in Vlaanderen grofwildsoorten. Het beheer van deze soorten is dus onderworpen aan de Vlaamse jachtwetgeving. Het afschot wordt geregeld via afschotplannen, en voor elk geschoten dier moet een jager een afschotmeldingsformulier invullen. Het INBO bepaalde samen met Natuur en Bos en de Hubertus Vereniging Vlaanderen welke gegevens op het terrein per dier verzameld moeten worden en hoe die moeten worden gemeten. Zulke gestandaardiseerde gegevens zijn noodzakelijk om de populaties op een wetenschappelijke manier te kunnen opvolgen. Voor de verplicht te melden gegevens, zoals de onderkaaklengte van een geschoten ree, werden duidelijke meetprotocols afgesproken. Sinds 2014 kunnen de meldingsformulieren online ingegeven worden via het [E-loket van ANB](#). Ook de afschotlocatie kan daarbij exact op kaart aangeduid worden.

Tot voor kort bestond de rapportage over deze gegevens uit klassieke rapporten. Nu zijn al deze data [online bevroagbaar](#). Je kan er zelf kiezen voor welke diersoort, op welke schaal (Vlaanderen, provincie, faunabeheerzone, 5x5 km-hok, gemeente) en voor welke jaren je de data wil samenbrengen. Naast aantallen geschoten dieren (absoluut of per 100 ha) zijn ook biologische gegevens te raadplegen (leeftijd, geslacht, leeggewicht, onderkaaklengte).

Grofwildbeheer is in Vlaanderen impactgestuurd. Het beheer is dus gericht op het maximaliseren van de positieve gevolgen en het minimaliseren van de negatieve gevolgen van de aanwezigheid van de soort. Online kan je daarom nu ook de rapportering van verkeersongelukken en schade aan landbouwgewassen door grofwildsoorten consulteren. Omdat het rapporteren van schade (nog) niet verplicht is, is het beeld nu nog fragmentarisch en onvolledig.

[Jim Casaer](#)

[>> Naar Grofwildjacht-website](#)